

رفتارهاي وحدت گرايان در آموزه‌هاي قرآن کریم با تأکید بر عبادات جمعي

رفتارهاي وحدت گرايان در آموزه‌هاي قرآن کریم با تأکید بر عبادات جمعي

سیده منوره شاسته خوي

مدیر مدرسه علمیه نرجس-3 مشهد

چکیده

موضوع مقاله رفتارهاي وحدت‌گرايان در آموزه‌هاي قرآن کریم است. شروع استعمار نوین و طرح جدید تقسیم کشورهای اسلامی از سوي غرب و مصادره بیداري‌هاي اسلامی و ادامه اشغال فلسطین و تهاجم فرهنگی و هزاران مشکلي که از سوي حاکمان استکبار جهاني و کفر بر جوامع اسلامی پیش آمده، ضرورت حیاتي وحدت مسلمین را نشان می‌دهد و راه‌کارها زمینه‌هایی برای این کار باید اندیشید که بحمدالله قرآن کریم آموزه‌هاي کاربردي و سازنده‌اي در این زمینه دارد. لذا بر آن شدیم که این موضوع را مورد پژوهش قرار دهیم.

وحدت به معنای یکی شدن و یکپارچگی در اعتصام به حبل ا[و احساس اخوت دینی مسلمانان جهان است و عملکردی که به وحدت بیانجامد رفتاری وحدت[گرایانه خوانده می[شود. قرآن کریم بر وحدت اسلامی تأکید بسیار دارد و بدین منظور چگونگی وحدت را به مسلمانان آموزش می[دهد. بخشی از این آموزه[ها مربوط به فرهنگ رفتاری است که باید در هر سه جانب ارتباط با خدا، خود و جامعه نمودار گردد؛ مانند دعاها، تعمیم دعای خبر چون؛ درخواست آمرزش، دفع بلا و... دلی پاک از کینه و عداوت، و نیز عبادات جمعی چون؛ نماز جماعت، جمعه، اعیاد، عبادات همزمان چون حج و روزه رمضان، و رفتار با خود که همان تهذیب نفس در دو جانب؛ پرهیز از رذایل اخلاقی[ای که باعث قطع روابط اجتماعی می[گردد؛ چون؛ حسادت، بدگمانی، استهزاء، غیبت، خیانت، پیمان[شکنی، بخل... و در مقابل آراستگی به کمالات اخلاقی[ای که پیوندهای اجتماعی را تقویت می[کند مانند؛ خیرخواهی، حسن ظن، مهرورزی، صداقت، امانت[داری، وفای به عهد و رفتارهایی که در جامعه منتهی به وحدت می[شوند عبارتند از؛ تعاون، نظارت اجتماعی، عدالت اجتماعی، پرهیز از نزاع و درگیری، رسیدگی به نیازمندان، پیشگیری از جنگ و دشمنی، اطاعت از رهبری، موضع مشترک و قاطع در برابر دشمن، صلح میان اقوام درگیر، پیوند برادری و... .

مقاله حاضر که در موضوع خود بدیع است تلاش دارد با روش توصیفی و تحلیلی ضمن تأکید بر قرآن و بهره[مندی از تفاسیر و منابع حدیثی رفتارهای وحدت[گرایانه را برشمرد و با نگاه به چالش[های فراروی وحدت جوامع کنونی مسلمان، سعی بر کاربردی کردن موضوع دارد.

واژگان کلیدی: وحدت اسلامی، رفتار وحدت گرایانه، قرآن کریم، عبادت، اخلاق اجتماعی، روابط اجتماعی

مقدمه

وحدت اسم مصدر از ریشه (وحد) است. (وحدَ یحدُ وَحده) تک و تنها شدن و در باب افتعال (اتحاد)، اتحدت الاشیاء: یکی شدن چند چیز است؛ وحدت در اصطلاح سیاسی به معنای یکی شدن دو یا چند دولت در جوانب گوناگون نظام سیاسی، اقتصادی و... است.[1] وحدت انسان[ها در قرآن کریم به معنای اشتراک مردم در نوع انسان و یکی شدن همه یا گروهی از مردم در اعتقادات حق یا باطل یا ساخت فطری و بدون اعتقاد است و در نه آیه از «امت واحده» سخن به میان آمده است؛ که بنا بر تفسیر مجمع البیان و... دو آیه منظور از امت واحده دین اسلام است؛ یعنی دینی که همه پیامبران بر پذیرش آن وحدت نظری داشته[اند: «ان[هذ[امتکم امه واحده و أنا ربکم فاعبدون» همانا این دین شما دینی واحد است و

من پروردگارتان هستم پس مرا بپرستید. [2] و در آیه دیگر «فاتّون» [3] آمده است. [4]

وحدت پیامبران بر اعتقادات توحیدی اسلام به عنوان برترین الگوی اعتقادی راستین و حق است که ضروری است همه مردم جهان آن را بپذیرند تا اعتقاد توحیدی، عبادت خدا و پرهیزگاری جهانی شود و این اشتراکات اعتقادی مبنای اخوت و برادری آنان گردد چرا که قرآن کریم اصحاب پیامبر را به مهر ورزی با یکدیگر توصیف می‌کند و مؤمنان را برادر می‌شمارد. اما تا رسیدن به این آرمان که مطابق اعتقادات اسلامی در زمان ظهور حضرت مهدی (علیه السلام) محقق می‌شود باید زمینه آن فراهم گردد و راهکارهای ایجاد وحدت اسلامی باید تقویت و عملی گردند که از جمله آن‌ها، پاسداری از اعتقادات مشترک مسلمانان جهان و ایجاد اخوت و مودت میان آنان با استفاده از آموزه‌های وحدت‌گرایانه قرآن کریم است.

بدون شك مسلمانان علی‌رغم تفاوت‌های مذهبی (فرقه‌ای) اجتماعی، فرهنگی بومی، سیاسی، نژادی، زبان، خط و ... اما همه در اصول اعتقادی: توحید، نبوت و معاد و ضرورت‌های دینی در جوانب عبادی، اخلاقی و اجتماعی مانند نماز، روزه ماه رمضان، حج بیت‌الله، زکات، امر به معروف و نهی از منکر، اخلاق فردی و اجتماعی اسلامی به خصوص حجاب و عفت، وفای به عهد، تعاون و ... مشترکند.

اما متأسفانه در عصر حاضر مسلمانان تحت تأثیر عوامل گوناگونی چون تهاجم فرهنگی و سیاسی غرب، تعصبات فرقه‌ای و انحرافات فکری از این اشتراکات غافل مانده‌اند و با پررنگ کردن تفاوت‌ها، دچار پراکندگی و چند دستگی شده‌اند. این در حالی است که قرآن کریم با روش‌های گوناگونی بر رفتارهای وحدت‌گرایانه تأکید می‌کند. در مقاله حاضر این شیوه‌ها در سه حوزه ارتباط با خدا، خود و جامعه به تصویر کشیده شده‌اند.

الف- نقش ارتباط با خدا در وحدت

پیوند با حضرت دوست هدف زندگی انسان است و بدون آن زندگی بی‌معنا و چراگاه شیطان می‌گردد، چرا که این ارتباط هدف آفرینش همه انسان‌هاست. چنان که قرآن کریم می‌فرماید: «و ما خلقت الجنّ الإنس الا ليعبدون» [5] عبادت در قالب اعمال متنوعی چون دعا و مناجات، ذکر، تلاوت قرآن، نماز، روزه، حج و عمره، اعتکاف، قربانی و خلاصه هر عملی که مشروط به نیت تقرب به خدا باشد، انجام گیرد و از این میان عبادت جمعی تأثیرگذارترند.

1- نقش عبادات جمعی

عبادات چه واجب و چه مستحب عمل مشترك همه مسلمین است و از این جهت عامل وحدت آن‌ها به شمار می‌آید؛ اما اگر به صورت جمعی یا در محل مشترك و ویژه گردهمایی مسلمین انجام شود وحدت آنان را عملی می‌سازد. (امام خمینی(ره) درباره تأثیر وحدت آفرین عبادات جمعی فرمودند: «جهات سیاسی زیادی در اجتماعات و جماعات و جمعاعات و خصوصاً اجتماع گرانبهای حج می‌باشد».[6] عبادات جمعی مورد تأکید و توجه قرآن کریم و سنت معصومین(علیهم السلام) بوده است که برای نمونه آیاتی را نقل می‌کنیم.

نمازهای جماعت

1-1- نماز جماعت یومیه

نماز عبادتی همیشگی و با ماهیتی جمعی است حتی اگر فرادا خوانده شود؛ چرا که نمازگزار رو به قبله مشترك می‌کند و بر اصول اعتقادی مشترك تأکید می‌کند و با تلاوت سوره فاتحه که بخش واجب هر نماز است همه مومنان را مورد توجه قرار می‌دهد و همبستگی خود را در استقامت بر صراط مستقیم و برائت از ضالین و مغضوبین (یهود و نصاری) اعلام می‌دارد و با سلام آخر محبت خود را به آنان ابراز می‌دارد.

اما اگر به جماعت و به خصوص در مسجد خوانده شود ماهیت جمعی آن از قوه به فعل و از نظری به عملی تحول می‌یابد.

نماز جماعت فرمان خدا به پیروان ادیان توحیدی است که به مریم بنت عمران فرمود: «یا مریم اقدتی لربک و اسجُدی و ارکعی مع الرّاکعین»[7] خداوند پس از دعوت بنی اسرائیل به ایمان به قرآن، فرمان می‌دهد تا در نماز جماعت شرکت کنند: «و أقيموا الصلوة و آتوا الزکوة و ارکعوا مع الرّاکعین»[8] فقهای فریقین هم به استناد آیه اخیر به استحباب نماز جماعت فتوا داده‌اند.[9] امام

خمینی(ره) آن را مستحب موکد و از عوامل وحدت به شمار آورده[10].

هسته امت اسلامی با نخستین نماز جماعت سه نفره نبی اکرم(ص)، علی بن ابیطالب(علیه السلام) و خدیجه کبری(علیها السلام) شکل گرفت و مخالفت مشرکان با اسلام از همین جا آغاز شد.

نماز جماعت، خود نوعی تمرین بر وحدت قولی و فعلی و پیروی از رهبر واحد است،[1] اعتقاد توحیدی و آوازه اسلام را جهانی می‌سازد و هیچ عذری برای مردم جهان در اعراض از توحید باقی نمی‌گذارد و روحیه تعاون و همیاری در امور نیک را تقویت می‌کند. امام رضا(علیه السلام) با اشاره به این فلسفه فرمودند: «انما جعلت الجماعة لئلا يكون الإخلاص والتوحيد والاسلام والعبادة إلا ظاهرا مكشوفاً مشهوراً لأن في اظهاره حجة علي اهل الشرق والغرب وحده و ليكون المنافق والمستخف مودياً لما أقربه يظهر الاسلام والمراقبه و ليكون شهادات الناس بالإسلام بعضهم لبعض جائزه ممكنه مع ما فيه من المساعدة علي البر والتقوا والزجر عن كثير من معاصي الله عزوجل»[11]

در مقابل ترك بدون عذر نماز جماعت و عدم حضور در مسجد به منزله ترك نماز تلقی شده است.

پیامبر اکرم(ص) فرمودند: «لا صلوه لمن لا يصلّي في المسجد مع المسلمين الا من عله»[12] و امام صادق(علیه السلام) آن را به منزله خروج از ایمان دانسته[13] اند: «من خلع جماعه المسلمين خلع ريقه الايمان من عنقه»[13] از دیدگاه نبی اکرم(ص) تارك مسجد و نماز جماعت حرمتی ندارد مگر به جماعت مومنین باز گردد: «لا غيبه لمن صلي في بيته و رغب عن جماعتنا و من رغب عن جماعه المسلمين وجب علي المسلمين غيبته و سقطت بينهم عدالته و وجب هجرانه و إذا رفع الي امام المسلمين أنذره و حذّره فإن حضر جماعه المسلمين و الا أحرق عليه بيته»[14]

علی رغم فاصله گرفتن اکثر قریب به اتفاق امت اسلام از منابع دانش رسول خدا(ص) و مفسران حقیقی قرآن عترت رسول(ص) که پیامدهای ناخوشایند علمی و تاریخی و مذهبی بسیاری به بار آورده و باعث تفرق مسلمین شده است؛ اما اهل بیت طهارت(ع) همواره شیعیان را از باب تقیه مداراتی یا خوفی به شرکت در نماز جماعت و سایر شرکت‌های اجتماعی فرا می‌خواندند.[15] و چنین نمازگزاری را چون رزمنده در حال آماده باش در صف اول جنگ دانسته[16] اند. امام صادق(علیه السلام) به اسحاق بن عمار فرمودند: «صلّ معهم فإنّ المصلّي معهم في الوصف الاول كالشاهر سيفه في سبيل الله»[16]

نماز جمعه که ماهیت و صورتی جمعی دارد، به استناد قرآن واجب است: «یا ایّها الذین آمنوا إذا نودیّ للصّلاه الجمعه فاسعوا الی ذکر الّٰ و ذرو البیع ذلکم خیر لکم ان کنتم تعلمون» [17] فقهای فریقین نیز جدای از اختلاف در فروعات آن اجماعاً به استناد آیه فوق و سنت نبوی آن را واجب می‌دانند. [18]

این نماز نظر به وجوب دو خطبه‌ای آن که مشتمل بر انداز و تبشیر [19] و بیان مشکلات جامعه اسلامی و ارائه راه حل هاست نقش بارزتری در وحدت دارد.

محتوای خطبه عوامل اعتقادی و اخلاقی وحدت مسلمانان جهان را که توحید، نبوت و تهذیب نفس و تقواست تقویت و زنده نگاه می‌دارد. خطیب پس از حمد و ثنای الهی و درود بر پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت او مردم را با عنوان بندگان خدا خطاب و به تقوا و اطاعت از فرامین او فرا می‌خواند و پس از آن باید به مسائل و مشکلات روز جامعه خود و نیز جهان اسلام بپردازد. امام خمینی (ره) درباره محتوای خطبه‌های نماز جمعه فرمودند: «مردم را به خطبه‌های نماز به وظایف خطیری که دارند آشنا سازید و از توطئه‌های دشمنان اسلام و مملکت آگاه کنید و به اتحاد و وحدت کار دعوت نمایید.» [20]

در زمان ما که استعمار نوین غرب با حمایت از نظریه پردازان ملحد امپریالیسم خود چون برنارد لوئیس اقدام به تسلط جدید خود بر مسلمانان کرده است. اهمیت تحول در خطبه‌های نماز جمعه آشکار شده است چرا که این نظریه پرداز ملحد مسلمانان را مردمی وحشی و بی فرهنگ و غیر قابل تأدیب معرفی کرده و طرح تقسیم خاورمیانه و شمال آفریقا را به چندین کشور يك میلیون نفری ریخته تا غرب بتواند با تسلط بیشتر بر آنان به مسخ فرهنگی‌شان بپردازد. [21] سیاستمداران جهانخوار غرب با ابزار جنگی و بیانی‌های بین‌المللی خودساخته چون حقوق بشر و با کمک احزاب مسلمان و غیرمسلمان وابسته و رؤسای حکومت‌های دست نشانده اقدام به اجرای آن طرح شوم کرده و با طرق گوناگون چون سرکوب و مصادره بیداری اسلامی کشورها، ترویج دموکراسی، آزادی با تعریف غربی و بر مبنای لائیک و... انتخابات مردمی را در جهت تجزیه کشور خود سوق می‌دهد که اخیراً شاهد تقسیم يك کشور مسلمان بودیم.

ائمه جمعه و جماعات باید با بیدار ساختن مردم و آگاه کردن آنان از اهداف شوم غرب، در جهت ایجاد وحدت مذهبی و سیاسی سوق دهند. این مراسم عبادی باید از طریق رسانه‌ها ترویج و با شرکت هر چه بیشتر مردم با شکوه گردند.

نماز جمعي ديگر، نماز عيد فطر و قربان است که به استناد سنت نبوي(ص) واجب يا مستحب موکد است. در دو خطبه هر نماز طرح موضوعات روز جهان اسلام و ايجاد وحدت ضروري است. اين علاوه بر نقش وحدت ساز خود روزهاي عيد است که در آن‌ها با ذکر تکبير و حمد و شکر بر اعتقاد توحيدى تأکيد مي‌شود. قرآن کریم درباره ذکر روز عيد فطر مي‌فرمايد: «و لتکملوا العده ولتکبروا اِ علي ما هداکم» [22] درباره ذکر روز عيد قربان نيز مي‌فرمايد: «کذلك سخرها لکم و لتکبروا اِ علي ما هداکم» [23] تکبير مسلمين در اين روزها اظهار شادي و رضائت جمعي از خداوند بر هدايت به شريعت اسلام است.

مقام معظم رهبري آيت اِ خامنه‌اِ (ره) درباره نقش اعياد اسلامي مي‌فرمايد: «عيد اسلامي دو جهت دارد که يک جهت آن توجه به خدا و معنويت و ديگر جهتش، تجمع همه مسلمين حول يک محور واحد است» [24]

وجه ديگر وحدت در اين دو عيد، وجه تعاون اقتصادي است چرا که در هر دو کمل‌ها و کرامت‌هاي اقتصادي براي ارتقاي زندگي مستمندان و تکريم همگان با پرداخت زکات فطره و توزيع گوشت قرباني وجود دارد؛ چنان که قرآن کریم درباره قرباني مي‌فرمايد:

«فکلوا منها و أطعموا القانع و المعتر» [25] زکات فطره چه به معنای پاک سازي بدن باشد چه به معنای عامل رشد بدن، گرايش به وحدت را تقويت مي‌کند؛ زيرا روزه دار پس از يک ماه تحمل گرسنگي و نحيف کردن بدن خود و نيز تمرين حس همدردی با مستمندان در روز عيد عامل رشد بدن خود را در نمو بدن فقرا مي‌بيند نه با پرخوري بيشتري؛ و در تفسير دوم روزه دار پس از يک ماه تمرين تقوا و طهارت روح با پرداخت زکات فطره آخرين مرحله پاکی را در احساس مسئوليت نسبت به فقرا مي‌جويد.

عبادات همزمان

1- عبادات ماه رمضان

قرآن کریم به سه عامل وحدت در ماه رمضان اشاره دارد: روزه، نزول قرآن و شب قدر. در آیه 185 سوره بقره مي‌فرمايد: «شهر رمضان الذين انزل فيه القرآن هدي للناس و بينات من الهدى و الفرقان» فمن شهد منكم الشهر فليصمه. و در سوره قدر مي‌فرمايد: «انا انزلناه في ليلة القدر و ما أدرك ما ليلة القدر ليلة القدر خير من الف شهر تنزل الملائكة و الروح فيها بإذن ربهم من كل امر سلام هي حتي مطلع

روزه ماه رمضان به اجماع فقهای فریقین واجب و ضروری دین است. و فلسفه وجوب آن تقوا و نیز ایجاد احساس گرسنگی مشترك میان فقیر و غنی و در نتیجه انگیزش حس مسئولیت اجتماعی در طبقه غنی است. امام صادق(علیه السلام) فلسفه مساوات را در روزه چنین می‌فرماید: «انما فرض الایام لیستوی به الغنی و الفقیر» [26]

عامل دوم وحدت، قرآن کریم است که به اعتقاد مفسران فریقین نزول دفعی و مجموع قرآن در شب قدر واقع شده است [27] و هیچ مسلمانی شك ندارد که کتاب قرآن منشور هدایت و سعادت همه مردم جهان است. «هدی للناس» قرآن نه تنها خود، عامل وحدت بلکه راهکارها و زمینه‌های ایجاد وحدت اسلامی را ارائه می‌کند. «و بینات من الهدی و الفرقان» قرآن فارق میان دو چیز حق و باطل است. اسلام حق و کفر، باطل است: «ان الدین عند الایام الاسلام و ما اختلف الذین اوتوا الکتاب الا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم و من یکفر بآیات الایام فان الایام سریع الحساب» [28]

عامل سوم وحدت، شب قدر است. همه مسلمین بر عظمت شب قدر و فرصت استثنایی آن آگاهند و جدای از اختلافات فرعی در تعیین زمان آن بین شب‌های 21 و 23 که اغلب عقیده شیعه بر آن است و نیز شب 27 که به اعتقاد اهل سنت است. [29] در اصل وجود آن اختلافی نیست. البته طبق روایات شیعه زمان دقیق آن، مجهول است تا شب‌های بیشتری از این ماه به تهجد بگذرد و بر اساس روایتی هر شب ماه رمضان احتمال دارد شب قدر باشد و نیز به استناد برخی روایات شیعی، شب 27 و 30 ماه رمضان عظمت شب قدر را دارد. [30]

بنابراین پیروان هر دو فرقه سنی و شیعه می‌توانند به امید نیل به فیض شب قدر هر سه شب 21 و 23 و 27 را به تهجد بگذرانند و مجالس احیا را مشترك برگزار کرده و ادعیه‌ای چون قرآن بر سر گرفتن، مجیر، جوشن کبیر و ... به طور جمعی زمزمه کنند.

رفتارهای وحدت‌گرایانه‌ای که در خطبه شعبانیه نبی اکرم(ص) در خصوص ماه مبارک رمضان بیان شده چون تلاوت قرآن، کمک به مستمندان، تحسین تعاملات اجتماعی، اطعام، نمازهای مستحب و ... همه مورد تأیید فریقین بوده و بحمد الایام روسا و رهبران کشورهای اسلامی در آستانه ماه رمضان از طریق رسانه‌های صدا و سیما آن را برای مردم خود نقل می‌کنند و با این کار تصویر واحدی از این کشورها به جهان منعکس می‌شود.

شبهه تفرقه‌انگیز بودن ثبوت اول ماه

موضوعی که به ظاهر از عوامل تفرقه افکن به شمار آمده شروع و پایان این ماه مبارک است که غالباً کشورهای سنی مذهب یا شیعی در این موضوع هماهنگ نیستند. به این دلیل برخی از طرفداران تقریب مذاهب تلاش در ایجاد این هماهنگی و نیز زمان آغاز ماه‌های حج (به ویژه ذی‌الحجه) کرده‌اند و بسیاری از علما بر این موضوع تأکید دارند. به این دلیل موضوع دقت در استهلال به ویژه در این دو ماه کرده‌اند.

پاسخ به شبهه

در رد این شبهه و نفی ضرورت دقت در استهلال باید گفت: اولاً تفاوت دیدگاه افراد در ثبوت اول ماه منافاتی با وحدت ندارد تا چه رسد به تفاوت دیدگاه کشورها یا جوامع بزرگ؛ زیرا به دلیل عقل اختلاف يك يا دو روز آسیبی به اشتراك 28 یا 27 روزه نمی‌رساند. قرآن کریم نیز ثبوت اول ماه را بر عهده فرد نهاده و اصراری بر استهلال و لزوم ثبوت آن از دیدگاه جمع نکرده است؛ زیرا می‌فرماید: «فمن شهد منكم الشهر فليصمه» هر کس از شما که هلال ماه را دید پس آن ماه را روزه بگیرد. بنابراین نگاه ساده و با چشم غیر مسلح به غرب آسمان کافی است و اگر واقعاً اول ماه باشد هلال غالباً دیده می‌شود.

در خصوص عدم وجوب هماهنگی در ثبوت اول ماه ذی‌الحجه باید گفت مشکل هماهنگی و وحدت زمانی در انجام مناسک حج با فتوای فقیهان شیعه به تقيه مداراتی حل شده است.

در پایان این شبهه دیدگاه مقام معظم رهبری آیت الله خامنه‌ای را در تأیید پاسخمان نقل می‌کنیم. ایشان در خصوص عید فطر فرمودند:

«عید اسلامی برای زنده کردن احساس وحدت در بین مسلمان‌هاست. شما ملاحظه کنید! امروزه برای بیش از يك میلیارد انسان روز عید است. البته اختلاف افق امروز یا دیروز در تعیین روز اول شوال اهمیتی ندارد. در بعضی کشورها دیروز عید بود و در بعضی کشورها امروز. آیا این مسأله‌ی كوچك و بي‌اهميتي

است که جمع کثیری از يك ميليارد نفر در این روز در مراسم نماز شرکت می‌کنند. نماز واحدی را به سمت قبله واحد، با آداب واحد و با مضمون واحد به جا می‌آورند؟ این موضوع، خیلی عظیم است. [31]

2- اعتکاف

از جمله رفتارهای عبادی وحدت‌گرا، اعتکاف است. از جمله اوامر خدا به بانیان کعبه ابراهیم و اسماعیل(ع) تطهیر بیت برای طائفان نمازگزاران و معتکفان است: «و عهدنا إلی ابراهیم و اسماعیل أن طهّرا بیّتی الطائفین و العاکفین و الركوع السجود» [32]

به اجماع فقهای فریقین، اعتکاف از مستحبات و در دهه آخر ماه رمضان و به استناد سنت نبوی(ص) تأکید بیشتری دارد. اعتکاف به معنای لبث و ماندن درازمدت برای عبادت است. [33] که دارای دو رکن است: 1- ماندن در مسجد جامع یا جماعت. 2- روزه گرفتن [34]

و از نظر زمان لبث از حداقل يك لحظه تا يك شبانه روز، به اجماع فقهای فریقین است. [35] بدیهی است که ماندن يك لحظه بر خلاف تعریف لغوی و مشهور فقهاست.

این عمل عبادی اگر چه فردی و بدون زمان خاص است اما با سازماندهی و برنامه‌ریزی و تبعیت از سنت نبوی(ص) قابل تبدیل به صورت جمعی است. بحمدالله در جمهوری اسلامی ایران بیش از بیست سال است که مورد توجه مسئولان فرهنگی و اقبال رقابت‌آمیز عموم مردم به خصوص جوانان تحصیل کرده اعم از دانش‌آموزان و دانشجویان و طلاب حوزه‌های علمیه قرار گرفته است. این شاخص تا حدی پیش رفته که ظرفیت مساجد جامع کشور جوابگوی داوطلبان نیست و فقها را به دقت و تفقه بیشتر در ادله شرایط اعتکاف وادار کرده است. توسعه فتاوایی در باب اعتکاف و آمارهای مسئولان فرهنگی و اجتماعی بهترین شاهد بر مدعاست. علت این اقبال، تأثیر این عمل عبادی در همگرایی و الفت قلوب، افزایش بصیرت و بالا بردن سطح معارف دینی، احساس عمیق تقرب به خدا، تهذیب اخلاق و سبکی و رشد روح، آرامش روانی سالم نه از نوع عرفان‌های کاذب و ... بیان شده است. [36] که این آثار جوانب وحدت‌گرای این عمل عبادی عرفانی را ثابت می‌کند.

مهم‌ترین اثر وحدت‌گرا و در واقع حقیقت‌گرا، کمال انقطاع الی الله [37] با بریدن هرگونه تعلق از امور دنیوی (لذت بطن تا حد ممکن، لذت فرج (به طور مطلق)، معاملات، تفاخر و مراء، و اقبال تام به حضرت حق در مدت لبث است. این امر رکن وحدت اسلامی یعنی اعتقاد توحیدی را مستحکم و به تبع آن تعاملات اجتماعی و اخوت را تعدیل و توسعه می‌بخشد و به دلیل اشتراک بعضی احکام اعتکاف، حج و

عمره، معتکفان را برای مناسک حج و عمره آماده می‌کند تا در آنجا وحدت جهانی مسلمین را به تصویر بکشد.

3- حج

حج قصد زیارت خانه خدا، کعبه مکرمه است که وحدت فیزیکی و معنوی مسلمانان جهان اسلام را به تصویر می‌کشد. به اجماع فقهای فریقین حج از ضروریات بلکه از ارکان دین اسلام به شمار می‌آید. [38]

این اجماع به استناد نص قرآن «و علی الناس حج البيت من استطاع الیه سبیلاً» [39] است. این عمل عبادی که مجموعه‌ای از مناسک است در طی چند روز معین و در سال یک مرتبه با حضور مسلمانان از سراسر عالم و از هر فرقه و مذهبی انجام می‌گیرد. فرصتی استثنایی برای تجربه وحدت جهان اسلام و آگاهی از مشکلات امت اسلامی و چاره اندیشی برای حل آن‌هاست. قرآن کریم حج را فرصتی برای دستیابی به منافع و مصالح معرفی کرده است. خداوند پس از فرمان دادن به ابراهیم مبنی بر فراخوان عمومی حج علت این دعوت را چنین بیان کرد: «لیشهدوا منافع لهم و...» [40] تا شاهد سودهایی برای خود شوند. کلمه «منافع» عام و مطلق است. [41] و منافع دنیوی و اخروی را شامل است. [42] و شامل انواع منافع سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... می‌شود. [43] امام صادق(ع) در پاسخ به پرسش هشام بن حکم درباره فلسفه حج به مصالح و منافع آن این گونه اشاره می‌کنند:

«و أمرهم بما یكون من أمر الطاعة فی الدین و مصلحتهم من أمر دنیاهم، فجعل فیہ الاجتماع من الشرق و الغرب لیتعارفوا و لینزع کل قوم من التجارات من بلد الی بلد، و لینتفع بذلك المکاری و الجمال و لتعرف آثار

رسول الله(ص) و تعرف أخباره و یذکره و لاینسی و لو کان کل قوم انما یتکلمون علی بلاءهم و ما فیها هلكوا و خوبت البلاد و سقطت الجلب و الأرباح و عمیت الأخبار و لم تقفوا علی ذلك فذلك علیه الحج» [44] این فواید و نیز فواید معنوی در حدیثی از امام رضا(ع) نیز نقل شده است.

مطرح کردن معارف اسلامی، موضوعات اجتماعی و حتی سیاسی در حج، در سیره نبی اکرم(ص)، اهل بیت(ع) و صحابه و تابعین بسیار دیده می‌شود. پیامبر اکرم(ص) از موسم حج بیشترین استفاده را در تبلیغ دین اسلام کرد و پیمان‌های عقبه اول و دوم و تشکیل هسته اولیه انصار در موسم حج پیش آمد، در عمره القضا قدرت و سطوت سپاهیان اسلام را با فرمان کشف از بازوان اصحاب و رمل [45] در طواف نشان داد، در

حجّه الوداع خطبه‌ای که به منزله اولتیماتوم و سخن پایانی در نفی بازمانده‌های فرهنگ و عصبیت‌های جاهلی در افکار تازه مسلمانان و تکمیل حلال و حرام خدا به اضافه نصب علی بن ابی‌طالب به امارت مؤمنان و جانشینی خود در چند ماهی مکه، سخنرانی عزای سیدالشهداء امام ابی‌عبدا الحسین در جمع صحابه و تابعین در منی درباره افشای چهره نابکار یزید بن معاویه و درخواست قیام از آنان، قیام‌های دیگری که اگرچه از نظر شیعه باطلند اما برخی صحابه و تابعین از مسجدالحرام آغاز شد چون قیام اصحاب جمل، مصعب بن زبیر و... .

با توجه با اطلاق منافع و دیدگاه‌های تفسیر مشهور و احادیث معتبر و سیره پیامبر(ص)، ائمه و صحابه و تابعان می‌توان گفت: طرح مسائل و مشکلات جهان اسلام، در موسم حج منع شرعی ندارد و بدعت به شمار نمی‌آید به این دلیل بر خلاف توهم وها بیان حاکم بر حرمین مدینه و مکه راهپیمایی و تجمع برائت از مشرکین شیعیان نه تنها بدعت نیست، بلکه سنت حسنه‌ای است که امید آن می‌رود که وحدت جهان اسلام را ضد کفر و استعمار ابرقدرت‌های شرق و غرب محقق سازد.

امام خمینی یکی از مصادیق «منافع حج» را منافع مستضعفان جهان معرفی کرده‌اند و می‌فرمایند: «مسلمانان در مواقع و مراسم این عبادت که یکی از مقاصد بزرگ آن، اجتماع مسلمین از تمام بقاع زمین برای منافع مستضعفان جهان است و کدام نفع بالاتر از کوتاه کردن دست جهانخواران از ممالک اسلامی است» [46]

پیشینه فریاد برائت از کفر و شرک در موسم حج به زبان نزول وحی و آیه: «وَأَذِّنْ لِلْعَالَمِينَ وَأَن رَّسُولَهُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ» [47] که امیرمؤمنان علی(علیه‌السلام) به فرمان رسول خدا(صلی‌الله‌علیه‌وآله) سوره توبه را در سال 9 هجری در روز عید قربان در حضور مؤمنان و مشرکان خواند و به موجب این فرمان هرگونه تعهد و تولی پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) و مسلمانان با مشرکان برچیده شد. [48]

در زمان حاضر که متأسفانه بسیاری از دولت‌های جوامع اسلامیتعهداتی را با ابرقدرت‌ها به ویژه آمریکا و انگلیس مبنی بر عدم دخالت در امور فلسطین یا پایبندی به نظام‌های لائیک و بیانی‌های کفرآمیز بین المللی دارند ملت‌ها باید با ابراز مخالفت با این تعهدات، حساب خود را از دولت‌های وابسته جدا کنند و با شرکت در راهپیمایی برائت از مشرکین به صورت یکپارچه بیزاری خود را از این تعهدات ابراز کنند. از دیدگاه امام خمینی این فریاد عام وحدت جهان اسلام است لذا همه ساله به آن توصیه

می‌کردند: «مسلمانان حاضر در مواقف کریمه، از هر ملت و مذهب که هستند باید به خوبی بدانند که دشمن اصلی اسلام و قرآن و پیامبر عظیم‌الشأن (صلی‌الله‌علیه‌وآله) ابرقدرت‌ها خصوصاً آمریکا و ولیده فاسدش اسرائیل است که چشم طمع به کشورهای اسلامی دوخته و برای چپاول مخازن عظیم زیرزمینی و روی زمینی این کشورها از هیچ جنایت و توطئه‌ای دست بردار نیستند و رمز موفقیت آنان در این توطئه شیطانی تفرقه انداختن بین مسلمانان، به هر شکل که بتوانند، می‌باشد».[49]

انتظار می‌رفت این فریاد چون موج کوبنده‌ای اسرائیل و ابرقدرت غرب را نابود سازد اما متأسفانه تفرقه افکنی دشمنان توسط عمال مزدور منطقه و ملاحی و هابی درباری که در واقع خائن الحرمینند، رو به خمودی گرایید، با ایجاد فاجعه جمعه سیاه مکه مکرمه در سال 1366، تبلیغ روزافزون عقاید ضاله وهابیت، تفرقه میان زائران و حاجیان ایرانی و سایر کشورها و ابراز حساسیت و ایجاد فشار مضاعف بر شیعیان به خصوص ایرانی و تکفیر شیعه، تقویت پلیس و هزاران ترفند تفرقه افکن، رو به خمودی گرایید.

امام خمینی در این‌باره فرموده‌اند: «درست در زمانی که جمهوری اسلامی برای حفظ سرزمین‌های اسلامی و حراست از حرمین شریفین مسلمانان را به وحدت اسلامی دعوت می‌نند «و یا للمسلمین» می‌گوید، از مرکز وحی برای خنثی نمودن این فریاد، پیشنهاد جهاد علیه این دعوت را کرده و به نفع آمریکا دشمن اسلام، اسرائیل که برای گفتن از فرات تا نیل و سلطه بر حرمین شریفین کوشش می‌نماید، سینه چاک می‌زنند».[50]

با وجود نقشه‌های تفرقه افکنان وهابیان و دولت‌مردان عربستان سعودی، اما خوشبختانه با گفتگوی دوستانه‌ای که با زائران بیت الحرام از هر ملیت و مذهبی، داشتم، همه به دو عامل ضعف مسلمانان اقرار می‌کردند که اولاً جهان غرب همچنان بر ما مسلمانان مسلط است و ثانیاً تفرقه میان ما مسلمانان و عدم وحدت کلمه را باعث این سلطه شده است. همه آرزوی نابودی اسرائیل را در دل داشتند.[51] امید است که این آگاهی مردم نقطه آغاز وحدت و استفاده از ظرفیت‌های کنگره عظیم حج گردد و ارتش چند صد میلیونی جهان اسلام از مکه حملات خود را بر جهان آغاز کند.

برخی مناسک حج نیز وحدت‌گرایی را تقویت می‌کند و چون وقوف در عرفات و مشعرالحرام فرصت یک شبانه روز الفت و همگرایی و به دور از هرگونه مشغله شخصی و دنیوی به حاجیان می‌دهد و همه با هم به مناجات و دعا و عبادت می‌پردازند و هر یک به زبانی امام همه با هم خدا را می‌خوانند و به فرموده امام حسین(علیه‌السلام) «فَالَاَيْدِيَكَ عَجَّاتِ الْأَمْوَاتُ بِمُذْنُوفٍ اللَّغْثَانِ»[52] و همه در طول شب نیز با یاد و انابه خدا حول محور وحدت مسلمین یعنی اعتقاد توحیدی می‌گردند و لبیک به فرمان قرآن

می‌گویند: «فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ
الْحَرَامِ» [53] و پس از قربانی و اطعام همگان، ثروتمند و مستمند آرزوی ادامه زندگی را برای خود و
دیگران را عملاً نشان می‌دهند و در پایان مناسک عشق به خدا را چند برابر و فراتر از هر تعلق دنیوی
حتی اصل و تبار کرده و به دعای خیر دنیا و آخرت برای خود و دیگران، حج مقبول و سعی مشکور را برای
خود رقم می‌زنند: «فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ
وَأَبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنْ الذَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا
وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ * وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي
الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ * أُولَئِكَ لَهُمْ
نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ» [54]

4- عمره مفرده و زیارات

الف) عمره مفرده از عبادات جمعی و به منزله حج کوچک است که بر خلاف حج، در طول سال قابل اتیان
است. این عبادت در قرآن کریم توصیه شده است: «وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ» [55]
فقهایی فریقین بر مشروعیت و اهمیت آن اجماع دارند؛ شافعی و حنابل و اکثر امامیه به استناد آیه
فوق و احادیث آن را بر افراد مستطیع واجب و بر سایرین مستحب می‌دانند اما حنفیه و مالکیه فقط به
استجابت مؤکد آن فتوا داده‌اند. [56]

عمره فرصت همیشگی را برای گردهمایی مسلمانان سراسر جهان فراهم می‌کند. عمره همان حکمت‌های
اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... حج را داراست. بحمدالله جمهوری اسلامی ایران چند سالی تا حدودی موفق
بوده است. اگر سایر کشورهای اسلامی این ابتکار را نیز اجرا کنند، امید آن می‌رود که از بحث و
گفتگوهای دوستانه‌ای که میان اقشار تحصیل کرده کشورها در سفرهای عمره پیش می‌آید، ضرورت وحدت
اسلامی روشن‌تر و تحقق آن سریع‌تر و استوارتر انجام گیرد.

ب) زیارات مراقب پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و اهل بیت (علیهم‌السلام)

زیارت قبور بزرگان صالح خدا مورد توجه قرآن کریم است، مانند مسجدی که بر غار اصحاب کهف بنا شد که
این مسجد با توصیه مؤمنان آن زمان انجام گرفت: «قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ مَرْهَمٍ
لَنَنزِلَنَّ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا» [57]

دلیل دیگر بر جواز زیارت قبور صالحین آیه‌ای است که پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) را از قبور منافقان نهی می‌کند: «وَلَا تُصَلُّوا عَلَى أَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ» [58] این آیه در نکوهش متخلفان از جهاد نازل شده است و خداوند آنان را در ردیف کافران قرار داده و به دلیلی که در حال گناه نفاق بردند، بر پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) جایز نیست که بر جنازه‌شان نماز گذارد یا بر مزارش بایستد، مفهوم آیه این است که ایستادن بر مزار صالحان پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) خدا به خصوص نبی مکرم اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و اهل بیت ایشان است. که زیارت آنان در زمان حیات و ممات به موجب آیه مودت واجب است: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَمَلِيَّ أَجْرًا إِلَّا لِيُؤَدَّ اللَّهُ عُقُوبَةَ فِي الْقُرْآنِ» [59] پاداش رسالت حضرت ختمی مرتبت ابراز محبت عمیق قلبی به اهل بیت ایشان است و فایده این محبت در واقع به محبّ باز می‌گردد؛ زیرا با ایجاد ارتباط عاطفی زمینه‌های تربیتی بسیاری چون الگوگیری، اطاعت و... فراهم می‌شود.

مودت مذکور در آیه، عام و مطلق است و اختصاص به بعضی از اهل بیت، دون بعض ندارد و همه زمان‌ها را شامل می‌شود چه در حیات و چه پس از ممات. به این دلیل و به استناد روایات نبوی بسیاری، مسلمانان همه ساله پیش یا پس از مناسک حج و عمره به زیارت مرقد نبی اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و پنج تن از اهل بیت ایشان: حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها)، ائمه هدی حسن بن علی، علی بن الحسین، محمد باقر و جعفر صادق (علیهم‌السلام) و مراقد سایر صحابه و تابعین صالح در بقیع می‌روند. در طول سال شاهدیم که صف دراز مسلمانان اعم از شیعه و سنی پشت نرده‌های بقیع و زیارت از راه دور تحریم‌هایی و هابیت را ناشنیده می‌انگارند.

زیارت جمعی حاجیان یاد نبی مکرم اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و اهل بیت (علیهم‌السلام) را که از عوامل مشترک وحدت اسلامی‌اند، زنده نگه می‌دارد.

ابراز مودت مسلمانان از صدر اسلام تاکنون به خاندان نبوت در حیات و ممات ایشان از امور مسلم بوده و تاریخ حقایق بسیاری را ثبت کرده است مانند محبت به پنج تن آل عبا [60] به عیادت زنان صحابه از حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها) پس از حوادث سقیفه و عصیت فدک، اصرار مسلمانان برای شرکت در تشییع جنازه آن حضرت، شرکت همه مسلمانان حتی مخالفان سیاسی اهل بیت (علیهم‌السلام) در تشییع جنازه ائمه هدی: امام حسن (علیه‌السلام)، شرکت همه مردم مدینه و خالی شدن مسجد النبوی در تشییع جنازه امام علی بن الحسین (علیه‌السلام) و حتی در تشییع جنازه امام حسن عسکری (علیه‌السلام) علمای اهل سنت در قرن 4 در مدارس علمی بغداد همواره به زیارت مراقد امام کاظم و جواد (علیهم‌السلام) می‌رفتند و توسل

می‌کردند. و در زمان ما شاهد تشرف بسیاری از زائران اهل سنت به حرم امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام) در مشهد هستیم.

پس بر علمای شیعه و سنی است که با بالا بردن میزان معرفت مردم به اهل بیت (علیهم السلام) و تشویق آنان به زیارت مراقد آل معصومان عمل به آیه مودت را در همه جوامع اسلامی فراگیر سازند.

2- دعای خیر برای برادران دینی

دعا ساده‌ترین و دائمی‌ترین و سریع‌ترین ارتباط انسان با خداست، مقدمات، شرایط و عبادات خاصی ندارد، حتی لازم نیست بر زبان آورده شود. نزدیک‌ترین حالت بنده به خداست: «وَ إِذَا سَأَلَكَ عَبْدَكَ عَنِ فَاِئِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ» [61] ارزش اعتقادی دعا همه سطح عبادات است و تارک آن مستحق خلود در جهنم است: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» إِنَّ السَّاعِدِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ» [62] دعای بنده مهم‌ترین عامل توجه خدا و اقبال رحمت و هدایت اوست: «قُلْ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا رَبِّيَ لَوْ لَا دُعَاؤُكُمْ» [63]

خداوند متعال همان‌طور که به دعا توصیه می‌کند، دعا‌های بسیاری را چه ابتداءً و چه با نقل دعای بندگان صالح و مرضی‌اش به مؤمنان می‌آموزد، از جمله دعا‌های قرآنی که وحدت را تقویت می‌کند دعای خیر مؤمنان برای هم‌کیشان گذشته و حال و آینده خود است. دعای خیر در واقع برخاسته از اخوت و مودتی است که مؤمنان با یکدیگر دارند و این برادری را فراتر از عصر خود توسعه می‌دهند، مؤمنان چنان‌که قرآن می‌فرماید: «إِنَّ زَمَّامَ الْوُءُومِنُونَ إِخْوَةٌ» [64] و به یکدیگر مهر می‌ورزند: «مَحْمُودٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» [65] و این محبت آنان را وادار به هرگونه خیرخواهی اعم از ایثار: «وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يَحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا» وَ يُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَا كَانَ بِهِمْ حَصَصَةَ» وَ مَنْ يُوقْ شُجَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» [66] صلح و آشتی، دوری از کینه‌توزی: «وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ» [67] عفو و گذشت: «وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ» [68]

امر به معروفو نهی از منکر: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْتُوا مَرْوَنَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْذَهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» [69] و... می‌کند.

دعا خالصانه‌ترین خیرخواهی است چرا که در خفا و از اعماق دل برمی‌خیزد و از خالق یکتا مسئلت می‌شود. دعای خیر جدای از موضوع آن همگرایی قلبی را که رکن دوم وحدت به شمار می‌آید، ایجاد می‌کند. از جمله دعاهاي مؤمنان براي برادران ديني خود موارد ذیل است:

1- طلب آمرزش و صفای دل: از رفتار نیک مهاجران در صدر اسلام دعای خیر برای انصار است: «وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِأَخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ» [70]

خداوند پس از توصیف انصار به ایمان و مهرورزی و ایثار به مهاجران، گروهی مهاجر را به دعای خیر برای انصار توصیف می‌کند.

2- رهایی از دوزخ: از نشانه‌های پرهیزکاران طلب آمرزش و نجات از دوزخ برای خود و دیگران است: «الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّكَ آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ» [71]

3- درخواست رحمت: از نشانه‌های بندگان مؤمن خدا درخواست آمرزش و رحمت برای یکدیگر است. «إِنَّكَ كَانَتْ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ» [72]

4- درخواست دفع شر کافران: «رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا» [73]

5- تمامیت نور: «يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَ اغْفِرْ لَنَا» [74]

6- درخواست شریعت سمحاء: از صفات مؤمنان درخواست قوانینی سهل و در حد توان و اغماص از فراموشی و اشتباهات است: «رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِمْرًا كَمَا حَمَلْنَا ثُمَّ عَلِي السَّذِينَ مِنَ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا

7- درخواست پیروزی بر کافران: «أَنْتَ مَوْلاَنَا فَاَنْصُرْنَا عَلَى الْكَافِرِينَ» [76]

8- دافع انحراف و فساد عقیده: «رَبِّنا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ» [77]

9- پاداش و نیکی دنیا و آخرت: «رَبِّنا اِنَّا اتَيْنَاكَ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ» [78]

و صدها دعای خیر دیگر که مؤمنان برای خود و دیگران می‌خواهند. این دعا دل‌ها را به یکدیگر نزدیک و اعتقاد توحیدی را تقویت می‌کند.

دفع اتهام لعن مؤمنان از شیعه

لعن یا نفرین دعای شر و درخواست هرگونه بدی از خداست. لعن در مقابل رحمت قرار دارد. ملعون کسی است که از رحمت خدا بریده شده است. لعن در قرآن به خدا، فرشتگان، انسان‌ها اسناد داده شده است. و هر اسناد معنای مناسب خود را دارد. لعنت از خدا به معنای بدون یاور ماندن است این معنا در این آیه آمده است: «أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَ مَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فْلَا تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا» [79]

بعضی از علمای اهل سنت و غالباً وهابیت معتقدند که لعن شیعه به برخی از صحابه و تابعین بزرگترین عامل تفرقه میان مسلمانان است. [80] و معتقدند که صحابه همه عادلند حتی افرادی چون معاویه بن ابوسفیان و پدرش، و نظر به این‌که بسیاری از معلونان بر زبان شیعه، از نظر اهل سنت نیز مستحق لعنت و از طرفی قائل به عدالت همه صحابه‌اند. تلاش می‌کنند که به‌طور کلی لعن به مسلمان را اعم از ظالم و عادل، کاری مخالف قرآن و سنت نبوی جلوه دهند. [81]

در ردّ این شبهه باید گفت:

اولاً: خداوند در قرآن کریم به منافقان، ظالمان، کافران، دروغگویان، یهودیان، تهمت زنان، آزار رسانان به پیامبر و مؤمنان و... لعن فرستاده است.

ثانیاً: هیچ دلیلی بر عدالت همه صحابه نداریم، آنان به جز اهل بیت عصمت(علیهم‌السلام) مردمی عادی بودند که با شنیدن دعوت پیامبر(صلی‌الله‌علیه‌وآله) ایمان آوردند و عده کثیری از آنان پس از چند سال عناد و مقاومت در برابر سپاه اسلام مانند خلیفه دوم بلکه لشکرکشی در برابر اسلام کردند مانند عمر و ابوسفیان و معاویه و حداقل تا پیش اسلام آوردن به علت ایذاء پیامبر و مؤمنان مورد لعن خداوند و فرشتگان و مؤمنان بودند. چنانکه بدرفتاری آنان در کتب تاریخی و اعلام آمده است.[82]

ثالثاً: لعن در میان صحابه بر ظالمان و منافقان لجوج از خود نیز لعن می‌فرستادند. برای مثال وقتی معاویه برادران عایشه همسر رسول خدا(صلی‌الله‌علیه‌وآله) را به شهادت رساند، عایشه در مسجد بر او لعن می‌فرستاد. امیرمؤمنان علی به علت ظلم‌ها و کارشکنی‌ها و جنگ‌هایی که معاویه بن ابوسفیان به پا کرد، او را در قنوت نماز لعن می‌کرد.

رابعاً: بسیاری از عالمان اهل سنت در زمان حاضر هم تابعیان ظالم مانند یزی بن معاویه را لعن می‌کنند.

خامساً: شیعه کسی را جز ظالمان مورد لعن خدا و رسول(صلی‌الله‌علیه‌وآله) را لعن نمی‌کنند.

سادساً: جهر به لعن اگر باعث تفرقه مسلمین شود، در طول تاریخ مورد انکار علمای شیعه بوده و در حال حاضر مورد منع شدید مقام معظم رهبری حضرت آیه‌الله‌خامنیه‌ای است. و ایشان صراحتاً لعن صحابه و صحابیات برجسته را تحریم کرده‌اند. بنابراین رفتار عوام، معیار قضاوت نیست.

در پایان به علت محدودیت زمان تنها اشاره‌ای گذرا به رفتارهای وحدت‌گرایانه در جوانب ارتباط با خود و جامعه می‌کنیم:

(ب) رفتار با خود

بدیهی است که علت اصلی بسیاری از عداوت‌ها و اختلافات به فرموده قرآن کریم جهل و رذایل اخلاقی چون حسادت، بدگمانی، جاه‌طلبی، خیانت، بخل و... است که قرآن کریم تنها چاره را در تهذیب نفس و توبه

و انا به به سوي خدا مي‌داند؛ «وَنَفْسٍ وَ مَآ سَوَّيْنَاهَا * فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَ تَقْوَاهَا * قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا * وَ قَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا» [83] و نیز « وَ تَوْبُواْ إِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا أَيُّْهُ الُّمُّؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ ؕ تُفْلِحُونَ» [84]

(ج) رفتار با جامعه

انسان موجودی اجتماعی است و از ابعاد مادی و روانی به هم پیونجان خود وابسته است. ادامه حیات و ادامه نسل بدون دیگران امکان پذیر نیست. جوامع نیز این گونه اند؛ لذا برای بقای جوامع رفتارهای اجتماعی همگرا ضروری است و از دیدگاه قرآن کریم جامعه مسلمین هم به این نوع رفتارها نیازمند است و جامعه اسلامی را به رفتارهای زیر توصیه می‌کند:

تعاون: «وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوٰی وَ لَا تَعَاوَنُواْ عَلَى الْاِثْمِ وَ الْعُدُوِّ وَ اَن» [85]

اخوت و برادری: «إِن زَمَّآ الُّمُّؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُواْ بَيْنَ ؕ أَخَوٰی كُمْ ؕ» [86]

مودت: «مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ وَ الّٰذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَیِّنُهُا» [87]

صلح و آشتی: «وَ اِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الُّمُّؤْمِنِیْنَ اقْتَتَلُواْ فَأَصْلَحُواْ بَیِّنُهُمَا» [88]

عدالت: «وَ اَقْسَطُواْ اِیْنَ اللّٰهِ یُحِبُّ الُّمُّقْسِطِیْنَ» [89]

رسیدگی به نیازمندان: «الّٰذِیْنَ یُقْرِیْمُونَ الْمَلَاوَةَ وَ یُؤْتُونَ الزَّكَاةَ» [90]

والحمد لله رب العالمین

نتیجه:

رفتارهاي وحدت گرايانه در آموزه‌هاي قرآن كريم در سه جانب ارتباط با خدا، خود و جامعه توصيه شده است كه با عمل به آنها جوامع مسلمين به وحدت حقيقي نائل مي‌شوند.

پيشهاد:

مسئولان فرهنگي و سياسي جوامع اسلامي با توجه به قرآن، امكانات ايجاد وحدت را فراهم نمايند.

فهرست منابع

كريم قرآن ۷

1. ابن عساکر، تاريخ مدینه دمشق، (cd مکتبه اهل البيت).
2. ابو نعيم اصفهاني، حليه الاولياء.
3. الاستيعاب.
4. الإصابه في معرفه الصحابه.
5. بخاري، محمد، صحيح.
6. حر عاملي، وسايل الشيعه.
7. دار الهدى، اعتكاف برابر با نظارت آيه‌ها □ ناصري اصفهاني، قم، تشيع، ج 3، 1385.
8. داستاني بيركي، علي، جهان اسلام از دیدگاه امام خميني، تبیان 19، تهران، مؤسسه نشر و

9. دفتر کنگره جهانی ائمه جمعه و جماعات، وحدت اسلامی، قم، الهادی، بی‌تا.
10. رازی، فخرالدین، مفاتیح الغیب.
11. رحمت و شفقت اهل بیت و صحابه.
12. عسکری، مرتضی، نقش عایشه در اسلام.
13. فتحي، شهاب الدين، تجزيه کشورهای اسلامي طرحي از برناردلویس، پایگاه خبري اسلام تودي، خبرگزاری فارس.
14. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تصحیح علي اکبر غفاري، بیروت، دار معب، ج 4، 1409ق.
15. مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، انسجام اسلامی در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (آیه‌ها و خاتمه‌ها)، تهران، ناشر مدرن، 1386.
16. مؤسسه نشر و تنظیم آثار امام خمینی، وحدت از دیدگاه امام خمینی.
17. مغنیه، محمد جواد، الفقه علی المذاهب الخمسه.
18. نجف آبادي منتظري، حسين علي، احکام و مناسک حج، قم، سایه، ج 4، 1428ق.
19. نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام، تحقیق عباس قوچانی، علي اخوندي، بیروت، دار احیای التراث العربی، ج 7، 1404ق.

[1]. معجم الوجیز، ص 662.

[2]. انبیا/492.

[3] . مومنون/ 452.

[4] . رك. مجمع البيان، ج7، ص62 و كبير، ج22، ص219.

[5] . ذاريات/56.

[6] . تبیان 15، ص 104

[7] . آل عمران/43.

[8] . بقره/43.

[9] . علي طباطبائي، رياض المسائل، ج4، ص201 .

[10] . تبیان 15، ص 86.

[11] . حر عاملي، وسائل الشيعة، ج8، ص287.

[12] . همان.

[13] . همان.

[14] . همان.

[15] . همان/ ص301

[16] . همان.

[17] . جمعه/9 .

[18]. محمد جواد مغنیه، الفقه علی المذاهب الخمسه، ج1، ص120

[19]. همان، ص121.

[20]. تبیان 15، ص 104.

[21]. فتح، شهاب الدین، تجزیه کشورهای اسلامی، طرحی از برنارد لوئیس، پایگاه خبری اسلام تو دی.

[22]. بقره/185 .

[23]. حج/27 .

[24]. علی داستانی بیرکی، انسجام اسلامی در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی / ص 147.

[25]. حج/36 .

[26]. شیخ صدوق، من لایحضر الفقیه، ج 2، ص 43.

[27]. مجمع البیان، ج7 و کبیر، ج30، ذیل سوره قدر.

[28]. آل عمران/19.

[29]. فضل طبرسی، مجمع البیان، همان جا؛ فخرالدین رازی، تفسیر کبیر، همان جا .

[30]. شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، باب اعمال شب قدر.

[31]. علی داستانی بیرکی، انسجام اسلامی در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی / ص148.

[32]. بقره/125.

[33]. محمد حسن نجفي، جواهر الكلام، ج17، ص159 .

[34]. محمد جواد مغنیه، الفقه علي المذاهب الخمسه، ج1، ص756.

[35]. همان.

[36]. گفتگو با معتكفان.

[37]. دارالهدی، اعتكاف ابرار، ص30 .

[38]. محمد بن یعقوب كليني، اصول كافي، ج 2، ص 18؛ محمد بخاري، صحيح، ج 1، ص 7.

[39]. آل عمران/97 .

[40]. حج/28 .

[41]. فخرالدين رازي، تفسير كبير، ج11، ص114 .

[42]. محمد بن یعقوب كليني، اصول كافي، ج8، ص612.

[43]. حسين علي نجف آبادي، احكام و مناسك حج، ص17 .

[44]. حر عاملي، وسايل الشيعه، كتاب حج.

[45]. كوبيدن پا بر زمين همگام طواف به منظور نمايش توان نظامي

[46]. تبیان، 15، ص 242.

[47]. توبه/3.

[48]. مجمع البيان، ج3، ص9.

[49]. تبيان، 15، ص 235.

[50]. تبيان، 19، ص 212.

[51]. سفر عمره نويسنده سال 1386.

[52]. مفاتيح الجنان، دعاي عرفه.

[53]. بقره / 198.

[54]. بقره / 200 و 201 و 202.

[55]. بقره / 196.

[56]. الفقه علي المذاهب الخمسه، ج 1، ص 201.

[57]. كهف / 21.

[58]. توبه / 84.

[59]. شوري / 23.

[60]. ر.ك: فضائل الخمسه، هر سه جلد.

[61]. بقره / 186.

[62] غافر / 60.

[63]. فرقان / 77.

[64]. حجرات / 10

[65]. فتح / 29.

[66]. حشر / 9.

[67]. حشر / 10.

[68]. شوري / 37.

[69]. توبه / 71.

[70]. حشر / 10.

[71]. آل عمران / 16.

[72]. مؤمنون / 109.

[73]. ممتحنه / 5.

[74]. تحريم / 8.

[75]. بقره / 286.

[76]. همان.

[77]. آل عمران / 8.

[78]. بقره / 201.

[79]. نساء / 52.

[80]. www.sunny.com.

[81]. همان.

[82]. ر.ک: تاریخ ابن عساکر، الاستیعاب، حلیه الاولیاء الاصابه.

[83]. شمس/ 7 - 10.

[84]. نور / 31.

[85]. مائده / 2.

[86]. حجات / 10.

[87]. فتح / 29.

[88]. حجات / 9.

[89]. همان.

[90]. مائده / 55.